Utdanningsdirektoratet
ved Morten Rosenkvist, direktør, og Marthe Akselsen, divisjonsdirektør

Framtidas vidaregåande opplæring

Innspillsrunde i regi av Udir. Respons fra Abelia.

Abelia er foreningen for kunnskaps- og teknologivirksomheter og ideell sektor i NHO. Vi organiserer 2800 virksomheter med nær 65 000 årsverk. Abelia har medlemmer innen blant annet IKT, rådgivning, utdanning, forskning, samt ideelle og frivillige organisasjoner.

Abelia takker for muligheta til å gi innspill til framtidas videregående opplæring. Medlemmene våre omfatter friskoler i grunnopplæringa og tilbydere i høyere utdanning. Vår visjon er et digitalt og bærekraftig kunnskapssamfunn. Kompetansepolitikk er et av Abelias hovedområder, og pågående prosesser rundt framtidas videregående opplæring er dermed av stor interesse for oss.

Vi forstår at det er lettere å få oversikt over respons gjennom designet i innspillsløsninga. Vi har imidlertid i flere sammenhenger hørt Udir presentere innspillsrunden og oppfordre til tenking utafor boksen. Da blir det noe problematisk med ei innspillsløsning som innsnevrer responsmuligheten. Vi velger derfor å både levere svar gjennom kommentarfelt i Udirs innspillsløsning og å sende dette helhetlige innspillsdokumentet.

Middelthuns gate 27
Majorstuen, Oslo, Norway
PB 5490 Majorstuen
N-0303 Oslo, Norway
+47 23 08 80 70
post@abelia.no
www.abelia.no
Org. no. 983 489 060

Framtidas felles innhald

Det er viktig at felles innhold, som skal være det samme på tvers av yrkesfaglig og studieforberedende opplæring, ivaretar det profesjonelle handlingsrommet for lærere og skoler. Felles kompetansemål må kunne realiseres gjennom ulike pedagogiske opplegg og kontekster. Metodefrihet og metodeansvar er viktig på generell basis, og sentralt for at privat eide skoler skal kunne ivareta sin profil og sitt pedagogiske særpreg.

Når det gjelder felles innhold, støtter Abelia at formålet omfatter felles referanserammer og forutsetninger for aktiv deltakelse i samfunn og arbeidsliv. Vi har ikke innvendinger mot det høringsnotatet nevner som mulige, sentrale innholdselement for alle elever i videregående opplæring. Vi har likevel kommentarer til det som er omtalt som ei ikke uttømmende liste.

Samfunnet er alltid i endring, men mye endring skjer særlig raskt i vår tid. Det krever at skolen hjelper elevene med å utvikle en kognitiv beredskap slik at de kan orientere seg i en raskt skiftende, sammensatt og tvetydig verden. I tillegg til grunnleggende ferdigheter blir evnen til å tilpasse seg endringer og til å lære gjennom hele livet stadig viktigere. Vi må også styrke tverrfaglig forståelse og evnen til å anvende kunnskap i nye og komplekse kontekster.

Abelia mener også at formålet må reflektere Norges rolle i verden og betydninga av kompetanse for omstilling og konkurransekraft. Norge har et særskilt behov for omstilling. Som oljeavhengig økonomi og råvareeksportør må vi forberede oss på ei framtid der inntektene fra petroleumssektoren vil avta, samtidig som det grønne skiftet og teknologisk utvikling krever nye løsninger og kompetanser. Skolen må ikke bare forberede elevene på arbeidslivet, men på et arbeidsliv i kontinuerlig endring.

Realfags- og teknologikompetanse bør vektlegges mer

Realfag og teknologi spiller en avgjørende rolle for omstilling, innovasjon og verdiskaping. Det norske arbeidslivet har et stort behov for realfags- og teknologikompetanse, men det norske utdanningssystemet sliter med å levere nok av den realfags- og teknologikompetansen som arbeidslivet trenger. Det er utfordringer i den framtidige rekrutteringa til høyere utdanning innafor realfag og teknologi. Andelen elever på studiespesialisering som velger realfag på vg2, har falt åtte prosentpoeng fra skoleåret 2015–16 til skoleåret 2024–25, mens antallet førstevalgssøkere til lektorutdanning i realfag ble mer enn halvert fra 2021 til 2025, ifølge NIFU. I PISA 2025 skåret norske 15-åringer under OECD-snittet i både matematikk og naturfag, samtidig som andelen som skårer på de laveste nivåene har økt betydelig siden 2015. I matematikk- og naturfagundersøkelsen TIMSS 2023 lå norske elever i snitt på middels høyt nivå, og over gjennomsnittet i undersøkelsen. Blant niendeklassingene lå imidlertid hele 43 prosent av naturfagselevene og 37 prosent av matematikkelevene på laveste nivå.

Abelia vil peke på at teknologi er en så viktig samfunnsdriver at god opplæring i real- og teknologifag må være en del av allmennkompetansen. Selv om teknologi er nevnt under mulig felles innhold i framtidas videregående opplæring, vil vi understreke at det må jobbes systematisk for styrka STEM-rekruttering og økt realfagsinteresse.

Abelia mener at det er viktig med et helhetlig perspektiv på hele bredden av utdanning og arbeidsliv, fra barnehage til livslang læring, for bedre realfags- og teknologikompetanse. Utfordringsbildet viser at tiltak retta mot grunnskolen er særlig viktig, fordi det er der fundamentet legges. Dersom elevene ikke er blitt engasjert og motivert til å velge realfag eller teknologi i videregående opplæring, blir terskelen for slike studier i høyere akademisk eller yrkesfaglig utdanning betydelig høyere. Vi er imidlertid også opptatt av at høyere realfags- og teknologikompetanse ikke bare handler om å få flere til å velge R-matematikk i vgo.

Abelia mener videregående opplæring bør tilby flere matematikkprofiler og ei sterkere kobling mellom matematikk og teknologi. Det bør utvikles hybride teknologiløp som kombinerer fagbrev, studiekompetanse og anvendt realfag, samt bedre overganger mellom yrkesfag i videregående opplæring, høyere yrkesfaglig utdanning og høyere akademisk utdanning. Opplæringa bør i større grad romme teknisk matematikk, statistikk og dataanalyse, modellering, digital logikk, regulering, systemforståelse, miljø, prosessindustri, matindustri og helse. Det vil gi flere elever relevante innganger til teknologifag og bedre samsvar mellom opplæringa og arbeidslivets behov.

Vi har notert oss det høringsnotatet sier om at valg av innhold utafor egen retning for eksempel skal kunne handle om å velge noen realfag selv om eleven ikke har valgt realfaglig retning. Vi understreker at når det gjelder framtidas videregående opplæring, er et hovedpoeng for oss at realfags- og teknologikompetanse ikke bør snevres inn til éi retning. Hvis satsing på realfag skal bli mer enn ambisjoner, må hele bredden av elever kunne velge realfag i kombinasjon med helsefag, samfunnsfag, kunstfag, og så videre.

Selv om vi er svært opptatt av bredden i realfags- og teknologikompetanse, mener vi også at spisskompetanse må dyrkes. Uansett innretning på framtidas videregående opplæring, må det gå an for elever å fordype seg i naturvitenskap, teknologi og realfag. Det bør være ambisjonen at andelen elever på studieforberedende (-spesialiserende) som velger STEM-fag og går videre til studier i STEM-fag i høyere utdanning, øker betraktelig i løpet av få år.

En viktig del av det å bygge kompetanse for framtida er det å la talentene blomstre. Det må investeres mer i tilbud som gir mulighet til faglig fordypning for elever med særlig interesse og evner. Abelia mener at privatskoleloven må endres slik at det igjen blir mulig å etablere profilskoler med realfagsfordypning. Det er paradoksalt at landets eneste to realfagsskoler har lange ventelister, mens vi *diskuterer* behovet for å rekruttere til realfag.

Digitale ferdigheter

Digitale ferdigheter er nødvendige for å delta aktivt i utdanning, arbeidsliv og samfunnsliv, og må derfor inngå tydelig i det felles innholdet for alle elever i videregående opplæring. Dette handler ikke først og fremst om å beherske bestemte programmer eller produkter, men om ferdigheter som å kunne vurdere informasjon kritisk, forstå hvordan teknologi og algoritmer påvirker mennesker og samfunn, ivareta personvern og sikkerhet, utøve digital dømmekraft og løse oppgaver ved hjelp av digitale verktøy. Skolen har samtidig et viktig utjevningsoppdrag. Alle elever må få mulighet til å utvikle digital kompetanse, uavhengig av hvilke ressurser og hvilken støtte de har hjemme.

Kunstig intelligens (KI) gjør denne kompetansen enda viktigere. Skolen skal lære elevene å tenke selv i et samfunn der KI er allment tilgjengelig. KI skal brukes når den styrker læring, inkludering og kvalitet, men ikke når den erstatter elevens egen tenkning, øving og faglige utvikling. Elevene trenger et bevisst forhold til skillet mellom å lære om KI, å lære med KI og å la KI utføre arbeidet. Skolen må forberede elevene på videre utdanning og et arbeidsliv der KI allerede brukes.

Bruken av teknologi og KI må være pedagogisk begrunnet og tilpasset fag, formål og elevens forutsetninger. Grunnleggende ferdigheter, fagkunnskap og selvstendig tenkning må ligge i bunnen. Lærere og skoleledere må ha kompetanse og profesjonelt handlingsrom til å vurdere når digitale verktøy styrker læringa, og når de ikke bør brukes. Samtidig må nasjonale rammer ivareta personvern, informasjonssikkerhet, åpenhet og menneskelig ansvar. Vurderingsformene må utvikles slik at de både dokumenterer elevens egen kompetanse og gir rom for relevant og etterprøvbar bruk av KI i læringsprosessen.

Sosiale og emosjonelle ferdigheter

Sosiale og emosjonelle ferdigheter påvirker hvordan vi lærer, løser oppgaver, samarbeider og fungerer sammen med andre. Dette omfatter blant annet kommunikasjon, samarbeid, initiativ, selvstendighet, selvregulering, utholdenhet, empati, problemløsning og evne til å håndtere endringer og motgang. Det omfatter også evnen til å gi og motta tilbakemeldinger, håndtere uenighet og bruke faglig, kritisk og etisk dømmekraft i møte med komplekse problemstillinger. Det vi nevner her har mange treff med innhold i høringsnotatet. Vi vil likevel understreke at kombinasjonen av faglig og teknisk kompetanse og sosiale og emosjonelle ferdigheter blir stadig viktigere i et arbeidsliv prega av rask teknologisk utvikling, omstilling og mer tverrfaglig samarbeid.

Sosiale og emosjonelle ferdigheter er formbare og kan utvikles gjennom systematisk trening, erfaring, refleksjon og tilbakemeldinger. Disse ferdighetene må følges opp gjennom hele utdanningsløpet, og eleven/lærlingen må gradvis ta større ansvar for egen læring og samhandling med andre. Formålet med felles innhold for alle i videregående opplæring bør uttrykke at sosiale og emosjonelle ferdigheter er nødvendige for å kunne anvende, videreutvikle og dele fagkompetanse, og for å lykkes i samspill med mennesker og teknologi.

Oppsummert, innspill til formål

Oppsummert mener Abelia at formålet med felles innhold må gi alle elever kompetanse til å delta aktivt i samfunns- og arbeidslivet og til å mestre livet i en verden der endring kan skje raskt. Det innebærer grunnleggende ferdigheter og felles referanserammer, men også endringskompetanse, evne til livslang læring og til å anvende kunnskap på tvers av fag og i nye sammenhenger. Det felles innholdet må ivareta lærernes og skolenes profesjonelle handlingsrom og kunne realiseres gjennom ulike pedagogiske opplegg og kontekster. Formålet må tydeligere løfte fram realfags- og teknologikompetanse, digitale ferdigheter og KI-forståelse, samt sosiale og emosjonelle ferdigheter. Skolen må forberede elevene på Norges omstillingsbehov og et arbeidsliv i kontinuerlig endring, samtidig som opplæringa utvikler elevenes selvstendighet, kritiske og etiske dømmekraft og evne til å samarbeide med både mennesker og teknologi.

Studieførebuande innhald

Det er positivt at det kommer tydelig fram av høringsnotatet at målet med studieforberedende opplæring er videre studier. Selv om notatet ikke gir en kort definisjon av begrepet «studieforberedt», inneholder det en substansiell beskrivelse av kunnskapen, ferdighetene og arbeidsmåtene Udir mener elevene må ha for å være studieforberedt.

Abelia merker seg at formålet for felles studieforberedende innhold nevner filosofi, historie, etikk og logikk, men ikke matematikk. Matematisk og statistisk kompetanse, dataforståelse og naturvitenskapelig metode er nødvendige forutsetninger i de fleste studier, fra helse og økonomi til samfunnsvitenskap. Vi foreslår at formålet presiseres slik: «… grunnleggjande kunnskap om filosofi, historie, etikk og logikk, matematikk og statistikk, og naturvitskapleg og samfunnsvitskapleg metode.»

Abelia mener at Udirs forslag til formål med studieforberedende innhold langt på vei er godt, men vi er skeptiske til bruken av begrepet "felles identitet". Vi tror det er mer hensiktsmessig å ha 'felles faglig og studieforberedende grunnlag' som formål. Summen av de samtalene vi har hatt med medlemmer om dette peker mot at din skoleidentitet ikke primært henger sammen med å gå studieforberedende løp, men heller med hvilken skole du konkret har gått på, klassen din og/eller fagområdet/retninga.

Felles innhold behøver ikke bety felles tilnærming eller undervisning. Relevans, motivasjon og gjennomføring kan styrkes når innholdet settes i ei relevant ramme for retninga eleven går eller fagene eleven tar.

Vi viser også til kommentaren vår under «Framtidas felles innhald» om realfags- og teknologikompetanse, digitale ferdigheter og KI-forståelse, sosiale og emosjonelle ferdigheter og kompetanse for omstilling.

Studieførebuande retningar og oppbygging av retningsinnhald

Udir inviterer til diskusjon om hvor mye valgfrihet eleven skal ha innafor en foreslått ny struktur, men ikke til en diskusjon om hvorvidt selve retningene bør være den organiserende strukturen. Retninger/linjer vil gjøre det mer overkommelig for fylkeskommunene å rigge tilbud på skoler av ulik størrelse. Det er imidlertid ikke gitt at denne strukturen vil gjøre flere elever mer studieforberedt. Kanskje kunne en modell som åpna for fritt fagvalg vel så gjerne ført til at de studiesøkende hadde det av kunnskap, ferdigheter og arbeidsmåter som Udir mener kreves for å være studieforberedt.

Abelia støtter forslaget om at vg1-elever i større grad skal få påvirke sitt utdanningsløp, altså forslaget om å introdusere retningsinnhold i vg1 for å styrke elevenes motivasjon. Ei slik innføring må likevel ikke låse elevene tidlig eller komplisere omvalg.

Abelia er opptatt av fleksible innganger og overganger og av at utdanningssystemet tilbyr flere reelle veier til kompetanse. Ny oppbygging av videregående opplæring må videreføre og styrke muligheten for TAF/YSK-løp. Løp som kombinerer yrkeskompetanse og studiekompetanse må etableres som permanente ordninger og ikke være avhengig av lokale forsøk, midlertidige ordninger eller enkeltstående initiativ.

Udir peker på at den foreslåtte strukturen med seks retninger skal gjøre sammenhengen mellom videregående opplæring og videre studier tydeligere. Abelia legger til grunn at enkelte fag fra vgo også i framtida vil dekke spesielle opptakskrav til høyere utdanning der det er faglig begrunna. Samtidig har vi ikke signaler om større grep i opptaket til høyere utdanning eller radikale grep for annen dimensjonering av høyere utdanning. Hvis alle retningene gjør eleven studieforberedt, vil det også i fortsettelsen være slik at den studiesøkende kan bli utkonkurrert av andre studiesøkende med høyere poengsum selv om elevens retningsinnhold fra vgo er mer relevant for studiet hen har søkt på.

Abelia støtter prinsippet om at et minimum av fordypning er viktig, men det framstår uklart om den foreslåtte delinga i felles retningsinnhold, valgfritt retningsinnhold og valg utafor egen retning vil bidra til å gjøre flere elever mer studieforberedte. Abelia er skeptisk til hvordan de foreslåtte retningene skal løse utfordringa med at de studiesøkende ikke er tilfredsstillende studieforberedt.

Det bør dokumenteres hvordan valgfrihet, omvalg, kombinasjonskompetanse og tilgang til fag på tvers skal ivaretas. Særlig viktig er muligheta til å kombinere realfag og teknologi med andre fagområder (helse, økonomi, språk, kommunikasjon, estetiske fag). Vi er også opptatt av hva konsekvensene vil bli for mindre skoler, privat eide skoler, skoler med særskilte profiler, distrikts- og nettbaserte tilbud og behovet for kompetanseutvikling blant lærere.

Til dette temaet viser vi også til kommentaren vi har levert under «Framtidas felles innhald» om at realfags- og teknologikompetanse ikke bør snevres inn til én retning, og om behovet for både brede innganger og mulighet for faglig fordypning.

Naturvitskap, teknologi og realfag

Vi viser til det vi har spilt inn til temaet «Framtidas felles innhald» om realfags- og teknologikompetanse, flere matematikkprofiler, sterkere kobling mellom matematikk og teknologi, hybride teknologiløp, og valgmuligheter på tvers av retninger. Her vil vi bare gjenta at selv om vi er svært opptatt av bredden i realfags- og teknologikompetanse, mener vi også at spisskompetanse må dyrkes. Uansett innretning på framtidas videregående opplæring, må det gå an for elever å fordype seg i naturvitenskap, teknologi og realfag. Det bør være ambisjonen at andelen elever på studieforberedende (-spesialiserende) som velger STEM-fag og går videre til studier i STEM-fag i høyere utdanning, øker betraktelig i løpet av få år.

En viktig del av det å bygge kompetanse for framtida er det å la talentene blomstre. Det må investeres mer i tilbud som gir mulighet til faglig fordypning for elever med særlig interesse og evner.

Næringsliv, leiing og økonomi

Dersom man velger å jobbe videre med retningsinnholdet 'Næringsliv, leiing og økonomi', mener vi at det må inneholde læringsmål om innovasjon, forretningsmodeller og praktisk entreprenørskap. Til dette temaet viser vi også til det vi sier om realfag lenger opp og språk nedenfor og til kommentaren vi har levert under «Framtidas felles innhald» om kompetanse for omstilling, innovasjon og et arbeidsliv i kontinuerlig endring.

Framandspråk som retningsinnhald

Abelia mener at kunnskapsgrunnlaget ikke er godt nok til å konkludere med å gjøre fremmedspråk til fag kun for de som har valgt det som del av retningsinnhold. Det er behov for en grundig gjennomgang av fremmedspråkenes rolle i grunnopplæringa, herunder ei drøfting av hvilket ansvar videregående opplæring skal ha. Selv om globalisering og digital utvikling har påvirka kompetansebehovet, merker vi i medlemsdialogen at dette gjerne blir en diskusjon om humanioras plass mer generelt. Mange peker på skolens doble oppdrag: dannelse og utdannelse. Flere av våre medlemmer peker på at diskusjonen om fremmedspråkenes plass ikke handler mest om å beherske språk, men om de kulturbærende fagenes plass - som vokser i betydning i en uoversiktlig og bekymringsverdig geopolitisk situasjon.

I høringsnotatet står følgende om retninga Kommunikasjon, språk og medium: *Denne retninga har som mål å styrkje kompetansen til elevane i språk, kommunikasjon og i å forstå medium, og samstundes lyfte fram ferdigheiter som er etterspurde i samfunnet og nødvendige for aktiv deltaking i demokrati og arbeidsliv*. Denne setninga er ei god oppsummering av hvorfor kompetansen ikke skal være bare for det mindretallet som velger dette retningsinnholdet, men for alle elever.

Til dette temaet viser vi også til det vi har svart til temaet «Framtidas felles innhald» om digitale ferdigheter, KI-forståelse, kritisk informasjonsvurdering og aktiv deltakelse i demokrati og arbeidsliv.

Påbygging til generell studiekompetanse

Høringsnotatet ber om innspill på hvilke konsekvenser det kan få for påbygging til generell studiekompetanse at de foreslår at studieforberedende opplæring skal ha et felles studieforberedende innhold og retningsinnhold, som i kombinasjon med det felles innholdet gir studiekompetanse. Dette er det ikke lett å svare på siden høringsnotatet ikke omtaler konkrete fag. Vi er generelt opptatt av fleksible innganger og overganger og av at utdanningssystemet tilbyr flere reelle veier til kompetanse. Vi går ikke inn i en diskusjon om hvorvidt for mange i dagens vgo går fra YF til påbyggingsåret, om elevenes ulike begrunnelser for et slikt løp eller om effektene dette eventuelt får. På samme måte som det er prinsipielt viktig med retten til andre omvalg underveis i vgo-løpet, mener vi at det er prinsipielt viktig å bevare muligheta til å kvalifisere seg til studiekompetanse for elever som tidligere i skoleløpet valgte bort studieforberedende løp.

Til dette temaet viser vi også til det vi har svart til temaet «Studieførebuande retningar og oppbygging av retningsinnhald» om fleksible innganger, overganger, omvalg og flere reelle veier til kompetanse.

Regelverk - rettar og timetal

Abelia har i denne åpne innspillsrunden ikke kommentarer til rettigheter og timetall ut over at vi støtter målet om et enklere og mer digitaliserbart regelverk. Vi vil imidlertid peke på at privat eide skoler ikke har et administrasjonspåslag inkludert i sin tilskuddsmodell slik for eksempel private barnehager har. Dermed er det ekstra viktig for oss at skolenes administrative belastning ikke øker. Vi er videre opptatt av likebehandling av offentlig og privat eide skoler.

Anja Johansen, leder for utdanningspolitikk i Abelia